

מאת

מ. אבי-יונה

אחת הפרשיות הסתומות בקדמוניות של יוסף בן מתתיהו היא הסברתו, מפני מה יצא רוגזו של יוחנן הורקנוס החשמונאי על העיר שומרון עד שצר עליה והחריבה עד היסוד. וזו לשונו של אותו פסוק⁽¹⁾ לפי הנוסח המקובל: "כי שנאה נפשו של הורקנוס את תועבת השומרונים אשר נשמעו לצו מלכי הסורים ועשקו את אנשי מראשה, המתיישבים מזרע היהודים ובני בריתם (של היהודים)".

מפרשים שונים⁽²⁾ התקשו לעמוד על טעם הדברים. אמנם העיר מראשה נכבשה בתוך כל אידומיאה שנוצחה על-ידי הורקנוס זמן לא רב לפני המצור על שומרון⁽³⁾, ורוב תושביה בוודאי גם קיבלו את דת ישראל, כשאר כל בני אדום היושבים ביהודה. אף ייתכן שבמקום מצדדי ההיליניות הקיצוניים, שבוודאי עזבו את מראשה, כדוגמת בני בית-שאן ופחל⁽⁴⁾, שלח הורקנוס מתיישבים יהודיים לעיר זו, ולפיכך יכול היה יוסף לדבר בנשימה אחת על "מתיישבים" ועל "בני ברית" של היהודים היושבים במראשה. אבל קשה להעלות על הדעת, שאנשי שומרון שנתונים היו ללחץ יהודי חזק לאחר כניעת הכותים שכניהם, שקדמה למסע הורקנוס נגד שומרון העיר⁽⁵⁾, נועזו לפגוע באנשי מראשה, בפרט שהללו היו מרוחקים מהם, וכל ארץ יהודה הפרידה ביניהם.

אפשר לומר, שהכוונה היא לבני מראשה העוברים בדרכים, שהרי היתה במראשה מושבה של צידונים מיוונים, שבוודאי היו נושאים ונותנים

(1) קדמוניות י"ג, 275; במקום המקביל שב"מלחמות היהודים" (א', 64) לא נזכר

כל המעשה.

(2) עיי' Josephus, *Jewish Antiquities*, trsl. R. Marcus, Vol. VII, London, 1936, p. 366, note a; R. W. Hamilton, *Guide to Samaria Sebaste*, 1936.

(3) קדמ' י"ג, 257; מלח' א', 63.

(4) קדמ' י"ג, 397; מגילת תענית, ט"ו בסיון.

(5) קדמ' י"ג, 255-256; מלח' א', 63.

במסחר עם פיניקיה ארץ מולדתם, ואולי אף עם הצידונים תושבי שכם⁶. אבל ספק גדול הוא, אם נמשכו ייחסים אלה לאחר הכיבוש החשמונאי. אמנם בחפירות מראשה לא הוברר, אם סבלה העיר בימי הכיבוש החשמונאי, אבל קרוב לוודאי, שהצידונים המתיוונים עזבוה בשעת הכיבוש, והיחסים בין מראשה היהודית וגורמי-חוץ אלה נפסקו.

כמה מן החכמים ניסו לתקן את נוסח הפסוק באופנים שונים, אף-על-פי שמסורת כתבי-היד מסייעת לנוסח המקובל. מארכוס מציע לקרוא כאן *Μάρσια* במקום *Σαμάρεια*, ולתת את כל המעשה עניין לאותו חלק של ארץ שומרון שנכבש קודם לכן מידי הכותים ועתה יישב בו הורקנוס מתיישבים חדשים⁷). אולם יוסף, בתיאור שהוא מתאר את הכנעת השומרונים, הריהו מדבר בפירוש על "האומה הכותית" *Χουθαίωνγενός*, וכנראה נתכוון בניסוח זה של דבריו לשמור את הקורא מבלבול זה שמארכוס בא לייחס לו. דומני, שעל ידי תיקון קל בנוסח המקובל נוכל לצאת מן הספק, והיינו שנקרא *ΓΕΡΑΧΝΟΥΣ*, במקום *ΜΑΡΙΧΝΟΥΣ*, ז"א גרס במקום מראשה.

אין צריך לומר, שהכוונה היא לא לגרס שבעבר-הירדן (ג'רש) אלא לגרס (*Γέρασα*), עיירה במחוז עקרבה, שהיתה מקום מולדתו של שמעון בר-גורא, והיום שמה ג'ריש⁸).

בספר חשמונאים¹⁰ נאמר: "וילחם יהודה (המכבי) בבני-עשו ביהודה (יהודיאה) במחוז עקרבה". בני-עשו הם האדומים — אולם מה מעשיהם במחוז עקרבה השוכן צפונית-מזרחית ליהודה? ואם נגרוס אדומיאה במקום יהודיאה, כנוסח הבא בכמה כתבי-יד¹¹, מה עניין עקרבה בארץ האדומים?¹² אפשר ליישב את הסתירות האלו, אם נניח שבזמן התנודות

(6) השווה את קברותיהם המפוארים (Thiersch and Peters, *The painted tombs of Marissa*, London, 1905). על הצידונים בשכם עי' קדמ' י"ב, 262.

(7) עי' הערה 2 לעיל.

(8) קדמ' י"ג, 255; מלח' א', 63.

(9) מלח' ד', 487; 503; נ. שלם, קרית ספר י"ז, ע' 172.

(10) חשמ"א ה', ג': - *Ἰουδαίῃ ἢ Ἀραραῖς ἐν τῇ Ἡσαύ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως*.

(11) א ו- V; עי' הוצאת Swete, כרך ג', עמ' 610.

(12) חכמים אחדים קבעו את מקום המעשה במעלה עקרבים שבין אידומיאה והערבה. אולם גם היהוי וגם האיתור נראים מסופקים ביותר.

הגדולות של בני אדום, שנדרו ממקום מושבם הארעי בעבר־הירדן הדרומית ליהודה הדרומית, הגיעה גם קבוצה קטנה מהם לחלק ממחוז עקרבה, ששם מיושביו הישראליים אחרי חורבן שומרון ולא נושב על־ידי השומרונים. שהרי מבחינה מדינית נחשב כל המחוז לחלק של ארץ שומרון. יהודה המכבי נלחם באדומים אלה בזמן שנלחם בבני אדום שבאדומיאה גופה⁽¹³⁾; ואולם לאחר שנתגיירו בני אדום בימי הורקנוס, קיבלו גם האדומים שבמחוז עקרבה (וגרס בכלל זה) את דת ישראל ונעשו ל"בני ברית" היהודים; ובוודאי קיבלו אל תוכם גם "מתיישבים" מעודף התושבים שביהודה. בו בזמן צורף גם מחוז עקרבה ליהודה מבחינה מנהלתית ונמנה מאז עם מחוזותיה עד לאחר חורבן הבית⁽¹⁴⁾. ריכוז זה של יהודים על גבולם עורר את חמתם של אנשי שומרון, והם פגעו בתושבי גרס. והתגרות זו היא שהביאה את הורקנוס לאסור מלחמה עליה⁽¹⁵⁾.

ייתכן, שיוסף מביא כאן את ההסבר הרשמי של השליטים החשמונאים; שהרי גם בלא סיבה זו היתה המדינה היהודית המתפשטת נאלצת לשבור את קו הערים ההיליניסטיות מגדל אסטרטון (שרשון) — שומרון — סקיתופוליס (בית־שאן), שמנע את התפשטותה לצד צפון. ואמנם דרוש היה הסבר מיוחד לזעמו המתמיד של הורקנוס נגד שומרון העיר, שהביא בעקבותיו למצור שנמשך שנה תמימה, ולבסוף לחורבן העיר, שסימניו נתגלו אפילו בחפירות שומרון האחרונות⁽¹⁶⁾. ההתקפה על גרס עלתה לשומרון ביוקר, ויום חורבנה נקבע ליום שמחה בישראל⁽¹⁷⁾.

(13) חשמ"א ה', ס"ה; חשמ"ב י', ט"ו ואילך.

(14) מלח' ג', 55; Plinius, *Nat. hist.*, V, 70; A. Alt, *Palästina-jahrbuch*, 1935, p. 110.

(15) מחמת שהיה המעשה בכני אדום, אף־על־פי שלא היו הללו תושבי אידומיאה, הוחלף בטעות השם "גרס" הכלתי־ידוע כמעט לשם "מראשה", עיר־בירה של אידומיאה המערבית.

Crowfoot et al., *Samaria-Sebaste, I. The buildings*, London, (16) pp. 28—31

(17) מגילת תענית: "בעשרים וחמשה במרחשוון יום חומת שומרון".